"सार्वजनिक क्षेत्रातील निवडक बँकेच्या अनुत्पादित मालमत्तेचे व्यवस्थापन : एक अभ्यास" (विशेष संदर्भ नांदेड जिल्हा)

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड च्या "वाणिज्य आणि व्यवस्थापन" या विद्याशाखेअंतर्गत "वाणिज्य" विषयात या विषयातील पीएच.डी. पूर्व संशोधन आराखडा

संशोधक

शिंदे श्रीनिवास पंढरीनाथ

एम. कॉम., सेट

मार्गदर्शक

डॉ. बालाजी वि. डाकोरे

एम. कॉम., पीएच. डी.,

प्राध्यापक, (वाणिज्य विभाग)

आर्टस, कॉमर्स आणि सायंस, कॉलेज शंकर नगर

ता. बिलोली जि. नांदेड

संशोधन केंद्र

स्कूल ऑफ कॉमर्स अँड मॅनेजमेंट सायन्सेस,

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड.

डिसेंबर २०२४

"सार्वजनिक क्षेत्रातील निवडक बँकेच्या अनुत्पादित मालमत्तेचे व्यवस्थापन : एक अभ्यास" (विशेष संदर्भ नांदेड जिल्हा)

प्रस्तावना

१९९१ मध्ये आर्थिक उदारीकरणाच्या पहिल्या टप्प्यानंतर बँकिंग उद्योगात मोठा बदल झाला आणि त्यामुळे क्रेडिट व्यवस्थापन ही संकल्पना उदयास आली. कृषी, उद्योग, वैयक्तिक आणि गृहनिर्माण इत्यादी विविध क्षेत्रांसाठी कर्ज म्हणून निधी देणे आणि ठेवी प्राप्त करणे हे बँकांचे प्राथमिक कार्य आहे. ठेव प्राप्त करताना कोणताही धोका नसतो कारण जेव्हा जेव्हा ठेवीची मागणी केली जाते तेव्हा ती परत करणे बँकरचे कर्तव्य असते. दुसरीकडे, कर्ज देण्यामध्ये नेहमीच जास्त जोखीम असते. कारण परतफेडीची खात्री नसते. अलीकडच्या काळात बँका कर्ज देण्याबाबत अत्यंत सावध झाल्या आहेत, त्याचे कारण म्हणजे गैर-कार्यक्षम मालमत्ता वाढणे. निरूपयोगी मालमत्ता हे भारतातील बँकिंग क्षेत्रातील चिडचिडीचे एकमेव सर्वात मोठे कारण आहे. यापूर्वी नरसिंह समिती-I ने असा निष्कर्ष काढला होता की भारतातील व्यापारी बँकांचा नफा कमी होण्याचे मुख्य कारण म्हणजे कर्ज देण्याचे आहे. या समितीने अधोरेखित केले होते की, प्राधान्य क्षेत्रातील कर्जे बँकांच्या अनुत्पादित मालमत्तेची उभारणी करत आहेत आणि त्यामुळे ती टप्प्याटप्प्याने बंद करण्याची शिफारस केली आहे. त्यानंतर, नरसिंह समिती-II ने आंतरराष्ट्रीय उपस्थिती असलेल्या सर्व भारतीय बँकांसाठी शून्य अनुत्पादक मालमत्तेची गरज अधोरेखित केली. उधार दिलेल्या पैशांचा मोठा भाग हा जनतेकडून मिळालेल्या ठेवींमधून येतो. या ठेवी बहुतांशी मागणीनुसार परत केल्या जाऊ शकतात. त्यामुळे कर्ज मंजूर करताना बँकरने प्रकल्पाचे वाजवी मूल्यमापन केले पाहिजे अन्यथा ते कर्ज आणि अग्रिम परतफेड करू शकत नाही. आज भारतातील बहुतेक बँका

डीफॉल्ट जोखमीचा सामना करत आहेत ज्यात नफ्याचा काही भाग निरूपयोगी मालमत्ता जमवाजमव करण्यासाठी राखीव आहे.

बँकर्स हे देशाच्या तरल भांडवलाचे संरक्षक आणि वितरक आहेत. त्यामुळे बँकिंग व्यवस्थेचे सर्वात महत्त्वाचे कार्य म्हणजे लोकांकडून ठेवी स्वीकारून लोकांची बचत करणे होय. बँकर हा जनतेच्या अतिरिक्त शिल्लक रकमेचा विश्वस्त बनतो. ठेवींची जमवाजमव पैशाच्या परिसंचरणावर नियंत्रण ठेवून आणि विकास आणि उत्पादक हेतूंसाठी आर्थिक समृद्धीला प्रोत्साहन देते. ठेवींची जमवाजमव करण्यासाठी, व्यापारी बँका लोकांच्या विविध विभागांना अनुकूल असलेल्या विविध ठेव योजनांद्वारे ठेवी जमा करतात. भांडवल आणि कर्ज यांसारख्या निधीच्या इतर स्रोतांसह ठेवी बँकांसाठी निधीचे स्रोत बनवतात. बँकेचे कर्ज देणे आणि गुंतवणूक उपक्रम निधीच्या स्त्रोतांवर आधारित आहेत.

निरूपयोगी मालमत्ता ही बँकिंग व्यवस्थेची बुडीत कर्जे आहेत. ही बँकेची मालमत्ता मुद्दल आणि व्याजाची रक्कम उत्पन्न करणे थांबवते. प्रत्येक बँक आपल्या ग्राहकांना कर्ज आणि अग्रिम देते. जर ग्राहक किंवा कर्जदार विशिष्ट कालावधीसाठी मुद्दल किंवा व्याजाची रक्कम भरत नसल्यास कर्ज बुडित कर्जात बदलते. बँकिंग क्षेत्रातील या बुडीत कर्जाला निरूपयोगी मालमत्ता असे म्हटले जाते. रिर्झव्ह बँक ऑफ इंडियाने निरूपयोगी मालमत्ता अशी मुदत कर्जे म्हणून परिभाषित केली आहेत ज्यावर व्याज किंवा मूळ रकमेचा हप्ता किंवा दोन्ही विशिष्ट तिमाही संपल्यापासून 90 दिवसांपेक्षा जास्त काळ थकीत राहतात. पुढे, आरबीआयने मालमत्तेचे वर्गीकरण, तरतूद आणि इतर संबंधित बाबींवरील मुख्य परिपत्रकात अनुत्पादित मालमत्तेबद्दल मार्गदर्शक तत्त्वे जारी केली आहेत. त्यानुसार, खालील परिस्थितीत खाते निरूपयोगी मालमत्ता म्हणून घोषित केले जाऊ शकते.

१. जेव्हा खाते बँकेसाठी उत्पन्न किंवा व्याज उत्पन्न करणे थांबते.

२. बँक ओव्हरड्राफ्ट किंवा कॅश क्रेडिट ९० दिवस सतत थकीत असल्यास.

३. खरेदी केलेले आणि/किंवा सूट दिलेले बिल ९० दिवसांसाठी थकीत असल्यास.

४. सिक्युरिटायझेशन बिल ९०दिवसांसाठी बाकी असल्यास.

५. डेरिव्हेटिव्ह व्यवहार ९० दिवसांसाठी न भरलेला असल्यास.

कृषी कर्जासाठी, मुद्दल किंवा व्याजाची रक्कम थकबाकी

अ) कमी कालावधीच्या पीक कर्जाच्या बाबतीत दोन पीक हंगामासाठी.

ब) दीर्घ मुदतीच्या पीक कर्जाच्या बाबतीत एका पीक हंगामासाठी.

वरील सर्व परिस्थितींमध्ये, कर्जदाराचे खाते मालमत्तेच्या वर्गीकरणावर आधारित निरूपयोगी मालमत्ता मानले जाऊ शकते. एन.पी.ए. बद्दल अधिक जाणून घेण्यासाठी, मालमत्तेच्या वर्गीकरणाचा अभ्यास करणे महत्त्वाचे आहे.

संशोधन साहित्याचा आढावा

एन.पी.ए. चा मुद्दा सावकार आणि धोरणकर्त्यांसाठी चिंतेचा विषय बनला आहे. एन.पी.ए. वाढण्यास कारणीभूत कारणे समजून घेण्यासाठी विविध संशोधन साहित्याचा अभ्यास खालीलप्रमाणे घेण्यात आला आहे.

राजीव आणि महेश (2010),

यांनी "जागतिक आर्थिक संकटानंतर एन.पी.ए." संदर्भात संशोधन केले आहे. ते म्हणतात की, केवळ समस्येची ओळख आणि स्व-निरीक्षण एन. पी. ए. समस्येचे व्यवस्थापन करण्यास मदत करू शकते. कर्जाच्या वसुलीमध्ये बचत गटही महत्त्वाची भूमिका बजावू शकतात.

अ. दत्ता. (2014)

यांनी “भारतातील सार्वजनिक आणि खाजगी क्षेत्रातील बँकांमधील एन.पी.ए. वाढीचा व्यावसायिक बँकांच्या क्षेत्रानुसार अनुत्पादित मालमत्तेचे विश्लेषण केले.” अभ्यासासाठी, दुय्यम स्त्रोतांकडून माहिती संकलीत केली. भारतातील बँकिंगचा ट्रेंड आणि प्रगती, आरबीआय, चलन आणि वित्तविषयक अहवाल, भारतीय आरबीआय आर्थिक सर्वेक्षण या बाबतीतही अभ्यास केला आहे.

गोपालकृष्णन (2005)

यांनी एन.पी.ए.ची राजकीय, आर्थिक, सामाजिक आणि तंत्रज्ञानामध्ये निरीक्षण केले. तसेच पत मूल्यांकनाकडे दुर्लक्ष, पाठपुरावा आणि देखरेखीचा अभाव, अर्थव्यवस्थेतील मंदीचा दबाव, सरकारी धोरणांमध्ये बदल, पायाभूत सुविधांमधील अडथळे आणि निधी वळवणे ही एन.पी.ए.ची प्रमुख कारणे त्यांनी सांगितली आहेत. एन.पी.ए.ची समस्या मुख्यत्वे कठोर विवेकी निकषांच्या अभावामुळे नाही, तर कायदेशीर अडथळे आणि मालमत्ता विल्हेवाट प्रक्रियेचे वेळखाऊ स्वरूप, उच्च परतावा दर्शविण्यासाठी बँकांकडून समस्या पुढे ढकलणे आणि कर्जदारांकडून होणारी हेराफेरी या संदर्भात अभ्यास केला आहे.

दुसऱ्या अभ्यासानुसार, एन.पी.ए. च्या प्रमुख कारणांमध्ये कर्जदारांच्या क्रियाकलापांची अयोग्य निवड, कमकुवत क्रेडिट मूल्यांकन प्रणाली, औद्योगिक समस्या, अकार्यक्षम व्यवस्थापन, क्रेडिट व्यवस्थापन, देखरेखीतील ढिलाई, योग्य पाठपुरावा नसणे, मंदी, नैसर्गिक आपत्ती, आणि इतर अनिश्चितता या संदर्भात, कर्जदारांच्या परतफेडीच्या क्षमतेचा पुरेसा विचार न करता, बाजारातील शेअरवर लक्ष केंद्रित केल्याने निरूपयोगी मालमत्तेमध्ये वाढ होते.

डॉ. अशोक कुमार गुप्ता आणि प्रियंका गौतम (2017)

यांनी असा निष्कर्ष काढला की एन.पी.ए. ची समस्या ही एक गंभीर समस्या आहे आणि सार्वजनिक बँकांसाठी धोका निर्माण झाला आहे. कारण यामुळे बँकांचे एन.पी.ए.चे दर जास्त असतील तर ग्राहक आणि जनता बँकांवर विश्वास ठेवणार नाही. त्यामुळे एन.पी.ए.ची समस्या अशा पद्धतीने हाताळली पाहिजे की ज्यामुळे आर्थिक स्थिती डबघाईला येणार नाही आणि बँकांच्या प्रतिमेवर परिणाम होणार नाही. त्यांच्या अभ्यासात, त्यांना असे आढळून आले की, निव्वळ नफा आणि पीएनबीचा एन.पी.ए. यांच्यात नकारात्मक संबंध असल्याचेही त्यांना आढळले. गैरव्यवस्थापन आणि ग्राहकांच्या चुकीच्या निवडीमुळे असे घडले असे त्यांनी म्हटले आहे.

शर्मा (2018)

यांनी आर्थिक वाढ आणि विकासाचे साधन म्हणून बँकिंग क्षेत्राच्या भूमिकांचा अभ्यास केला आहे. विशेषत: सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांच्या बाबतीत, वाढत्या एन.पी.ए.मुळे बँकांवर कसा बोजा पडतो याचा अभ्यास या लेखामध्ये केला आहे. लेखक अनेक प्रतिबंधात्मक उपाय सांगतात ज्यामुळे एन.पी.ए.ची पातळी कमी होईल. यांच्या मते, व्यवहार्य नियामक मानके आणि त्यांची वेळेवर अंमलबजावणी भारतातील मजबूत आर्थिक क्षेत्राचा मार्ग मोकळा करू शकते.

डे (2018)

यांनी अगदी अलीकडच्या एका शोधनिबंधात भारतीय व्यावसायिक बँकांच्या खराब कर्जाच्या वसुलीच्या पैलूंचा अभ्यास केला आहे. लोकअदालत कायद्याच्या तुलनेत डीआरटीची भूमिका अधिक चांगली असल्याचे लेखकाला वाटते.

कुमारेतल (2018)

एन.पी.ए. जमा होण्यामागील मुख्य त्यांनी म्हटले की, औद्योगिक आजार, सरकारी धोरणांमध्ये बदल, खराब किंवा पत मूल्यांकन प्रणाली, जाणूनबुजून चुका आणि कर्ज प्रक्रियेतील दोष इत्यादी मुख्य कारणे असल्याचे त्यांनी म्हटले आहे.

शिव कुमार, व्ही. आणि देवेनधन, के. (2019)

यांनी SBI मधील एन.पी.ए. च्या घटकांचे विश्लेषण करणारा अभ्यास केला आहे. एन.पी.ए. चे परिणाम मध्यम पातळीवर असल्याचे त्यांनी म्हटले आहे. त्यांच्या मते, SBI च्या कर्ज मालमत्ता व्यवस्थापनाने निधीच्या गैरव्यवस्थापनाचे वाईट परिणाम आणि एन.पी.ए. चे गंभीर प्रतिकूल परिणाम दूर करण्यासाठी योग्य उपाययोजना केल्या आहेत.

कुमार, एस. सिंग, आर., प्रतिभा, बी.टी. आणि पांडुरंग, ए.के. (2019)

यांनी बँकांच्या एन. पी. ए. संदर्भात लिटरेचर रिव्ह्यू PJAEE, 18 (10) (2021) 333 मध्ये "प्राधान्य क्षेत्र कर्ज देणे आणि एन.पी.ए. ची समस्या" वर संशोधन केले. त्यांच्या अध्ययनानुसार सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांचे एन.पी.ए. बारा वर्षे (2005 ते 2016), प्राधान्य क्षेत्रातील एन.पी.ए. टक्केवारी 2005 दरम्यान वाढली. 2008 आणि 2012 ते 2016, तर 2005 ते 2009 पर्यंत बिगरप्राधान्य क्षेत्रातील एन.पी.ए. कमी झाले. तसेच 2009 ते 2011 पर्यंत स्थिर/स्थिर राहिले आणि 2011 ते 2016 पर्यंत वाढले. प्राधान्य आणि गैर-प्राधान्य एन.पी.ए. दोन्ही सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकिंगच्या एकूण एन.पी.ए. मध्ये योगदान देत असल्याचे त्यांनी दाखवून दिले आहे.

जेठवानी बी. दवे, डी., अली. टी. फणसाळकर, एस., आणि अहिराव, एस. (२०२०)

यांनी भारतीय कृषी जीडीपी आणि एन.पी.ए. या विषयावर अभ्यास केला. यामध्ये शेतीला दिलेल्या कर्जाच्या परतफेडीवर प्रतिकूल परिणाम होतो असे म्हटले असून ग्रामीण लोकसंख्या, पिकाचे कमी निर्यात मूल्य आणि वर्षासाठी कमी पीक उत्पादन यासारखे घटक एन.पी.ए. साठी कारणीभूत असल्याचे स्पष्ट केले. शेतकरी कर्जमाफीने प्रश्न सुटू शकत नाही हे समजून घेतले पाहिजे.

साहा, एम. आणि जमान, ए. (२०२१)

यांनी UBI च्या विशेष संदर्भासह बँकांमधील एन.पी.ए. चे व्यवस्थापन या विषयावरील अभ्यासात केला. यामध्ये त्यांनी म्हटले की, एन.पी.ए. पातळी कमी झाल्याने बँकांची नफा वाढली आहे.

डॉ. नमिता राजपूत, अनुप्रिया अरोरा, बलजीत कौर

यांनी भारतीय सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांच्या निरूपयोगी मालमत्ता एक व्यवस्थापन या विषयावर पेपर लिहिले. बँका त्यांच्या वाढत्या एन.पी.ए.चे व्यवस्थापन कसे करतात याचा अभ्यास करणे हा त्यांचा मुख्य हेतू होता. बँकांचा नफा सुधारण्यासाठी आणि BASEL करारानुसार भांडवल पर्याप्ततेच्या निकषांची पूर्तता करण्यासाठी अनुत्पादित मालमत्तेची घट होणे आवश्यक आहे, असा निष्कर्ष काढला. एन.पी.ए.च्या वसुलीसाठी परदेशात एन.पी.ए.च्या व्यवस्थापनासाठी एक चौकट विकसित झाले आहे ज्या अंतर्गत कर्ज वसुली आणि पुनर्गठन यासाठी अनेक पर्याय प्रदान केले आहेत. बहुसंख्य बँका संभाव्य निरूपयोगी मालमत्ता व्यवस्थापन ओळखण्यासाठी खबरदारी पाळत आहेत.

बी. एम. मिश्रा आणि सरत ढल

यांनी भारतीय सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांद्वारे बँकांच्या अनुत्पादित कर्जांचे प्रो-सायकिकल मॅनेजमेंट या शीर्षकाचा शोधनिबंध लिहिला. यात त्यांनी भारतातील सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांचे एन.पी.ए. च्या आकारमानाच्या उपस्थितीत आणि स्थूल-आर्थिक धक्क्यांमुळे क्रेडिट व्हेरिएबल्सच्या अटींचा बँकांवर लक्षणीय परिणाम झाला. निरूपयोगी मालमत्ता कर्जावरील व्यवसाय चक्राचा प्रभाव कर्जाचे व्याज दर आणि भांडवलाची आवश्यकता यानुसार कर्ज देण्याच्या योग्य अटींसह व्यवस्थापित केला जाऊ शकतो. कर्जाची वसुली करण्याची नितांत गरज आहे, अन्यथा बँकांसाठी तो खरा बोजा होईल, अशी त्यांनी खत व्यक्त केली आहे.

संशोधनाचे उद्दिष्टे

अभ्यासासाठी निश्चित करण्यात आलेले उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे देण्यात आली आहेत.

१. निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांच्या अनुत्पादित मालमत्तेची संकल्पना जाणून घेणे.
२. निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांवर एन.पी.ए. च्या प्रभावाचा अभ्यास करणे.
३. निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांवरील एन.पी.ए.चा कल आणि नमुना तपासण्यासाठी एन.पी.ए. शी संबंधित निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांना येणाऱ्या समस्यांचा आढावा घेणे.
४. भविष्यातील एन.पी.ए. टाळण्यासाठी आणि विद्यमान एन.पी.ए. चा व्यवस्थापनासाठी आढावा घेणे.
५. निवडक निव्वळ अनुत्पादक मालमत्ता असलेल्या बँकेचा अभ्यास.

संशोधन गृहीतके

संशोधनासाठी निश्चित करण्यात आलेली गृहीतके खालीलप्रमाणे.

१. नांदेड जिल्ह्यातील निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांच्या अनुत्पादित मालमत्ता मोठ्या प्रमाणात वाढीस लागलेली दिसून येते.
२. निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांवर एन.पी.ए. चा प्रभाव वाढत असल्याचे दिसून येते.
३. निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांवरील एन.पी.ए.चा कल आणि नमुना तपासण्यासाठी एन.पी.ए. शी संबंधित निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांना अनेक समस्यांना सामोरे जावे लागत आहे.
४. भविष्यातील एन.पी.ए. टाळण्यासाठी आणि विद्यमान एन.पी.ए. चे व्यवस्थापन करणे गरजेचे आहे.

संशोधन विषयाची व्याप्ती

अभ्यासाची व्याप्ती नांदेड जिल्ह्यापुरती मर्यादित आहे. सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांची संख्या मोठी असल्याने नमुना म्हणून ५ बँकांची निवड केली आहे. अभ्यासासाठी प्राथमिक तथ्य गोळा करण्यासाठी काही प्रतिसादकर्त्यांची निवड केली जाते. सर्वसाधारणपणे एकूण घटकावर लागू केलेल्या नमुना मधून परिणाम मिळविण्यासाठी प्रत्येक काळजी घेतली जाते.

केवळ नांदेड जिल्ह्यातील निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांच्या एन.पी.ए.चा अभ्यास करताना खालील बँकांचा अभ्यास केला जाणार आहे.

स्टेट बँक ऑफ इंडिया

बँक ऑफ बडोदा

बँक ऑफ महाराष्ट्र

बँक ऑफ इंडिया

सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया

संशोधन विषयाचे महत्त्व

भारताच्या सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका, खाजगी क्षेत्रातील बँका, सहकारी बँका आणि परदेशी बँकांचा समावेश होतो. परंतु या प्रकारांमध्ये, सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका अजूनही बँकिंग उद्योगावर वर्चस्व गाजवतात. एकूण ठेवी आणि उद्योगातील प्रगतीमध्ये अंदाजे 85 टक्के बाजाराचा वाटा आहे. GDP मध्ये थेट योगदान देऊन, बचत एकत्रित करून आणि गुंतवणुकीचे मार्गीकरण करून सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका भारतीय अर्थव्यवस्थेत महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात. परंतु प्रत्येक आव्हान यशस्वीपणे हाताळल्यानंतर आणि ग्राहकांना मानक सेवा देऊन, एन.पी.ए. हे सर्व आव्हानांपैकी सर्वात मोठे आव्हान बनते आणि एन.पी.ए. व्यवस्थापित करणे हे या बँकांसाठी सर्वात कठीण काम आहे. कारण वाढत्या एन.पी.ए.चा भारतीयांच्या प्रगतीवर विपरीत परिणाम होतो.

संशोधन पद्धती

संशोधन विषयाचा अभ्यास करण्यासाठी प्राथमिक व दुय्यम तथ्यावर आधारित आहे. उपलब्ध समस्यांमधून संभाव्य परिणाम शोधणे हे संशोधकाचे प्रमुख उद्दिष्ट असल्याने, माहिती संकलनाच्या दृष्टीने संशोधनात अचूकता असली पाहिजे. या संशोधन कार्यासाठी, प्राथमिक आणि दुय्यम या दोन्ही तंत्राचा उपयोग करण्यात आला आहे.

प्राथमिक तथ्य

चांगल्या प्रकारे तयार केलेल्या आणि प्रीटेस्ट केलेल्या प्रश्नावलीच्या मदतीने बँक अधिकाऱ्यांकडून माहिती घेतली जाणार आहे. यामध्ये बँक व्यवस्थापक, वरिष्ठ बँक कर्मचारी, ग्राहक (200) इत्यादींच्या मुलाखती घेतल्या जाणार आहेत.

दुय्यम तथ्य

दुय्यम स्त्रोतामध्ये रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाचे वार्षिक अहवाल, मासिक अहवाल, राष्ट्रीयीकृत बँकांचे वार्षिक अहवाल, जिल्हा अधिकृत माहिती आणि कर्ज वसुली न्यायाधिकरणांचे अहवाल अशा विविध स्त्रोतांकडून अनुत्पादित मालमत्तेशी संबंधित प्रकाशित सामग्रीमधून माहिती घेतली जाणार आहे. तसेच ग्रंथ, मासिके, नियतकालिके, अधिकृत नोंदी आणि इंटरनेटवरील इतर प्रकाशित साहित्याचा आवश्यकतेप्रमाणे अभ्यास केला जाणार आहे. तसेच विविध संशोधन अहवाल, प्रकाशित लेख, एन.पी.ए. संबंधित राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावर परिषदेचे अहवाल यांचाही आवश्यकतेप्रमाणे विचार केला जाईल.

संकलित माहितीचे वर्गीकरण करण्यासाठी एक-मार्गी, द्वि-मार्गी आणि बहु-वेरियंट सारणी वापरून सारणीबद्ध केली जाणार आहे. डेटाचे विश्लेषण करण्यासाठी सरासरी, टक्केवारी, मानक विचलन आणि भिन्नता यासारखी सांख्यिकीय साधने उपयोगात आणली जातील. तसेच गृहीतक तपासण्यासाठी, सांख्यिकीय चाचण्या उदा. SPSS आणि MS Excel च्या मदतीने ची-स्क्वेअर चाचणी, सहसंबंध आणि ANOVA चाचण्याची मदत घेतली जाईल.

नमुना निवड

संशोधनासाठी नांदेड जिल्ह्यातील 5 सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांची निवड केली आहे. यामध्ये स्टेट बँक ऑफ इंडिया, बँक ऑफ बडोदा, बँक ऑफ महाराष्ट्र, बँक ऑफ इंडिया आणि सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया यांची निवड केली आहे. या पाच बँकेच्या नांदेडमध्ये 92 शाखा आहेत. त्यापैकी संशोधन कार्यासाठी नांदेड जिल्ह्यातील निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांच्या 15 शाखांचा अभ्यास केला जाणार आहे.

संशोधनाची मर्यादा

१. नांदेड जिल्ह्यातील 5 सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांपुरता मर्यादित आहे.
२. माहिती मागील 10 वर्षांशी संबंधित आहे, म्हणजे 1 एप्रिल 2014 ते 31 मार्च 2024.
३. नमुना बँकिंग क्षेत्रासाठी नगण्य असल्यामुळे, निष्कर्षांचे सामान्यीकरण करता येत नाही.
४. प्रतिसादकर्त्यांची निवड करताना चूक होण्याची शक्यता असते. त्याचा अर्थ आणि निष्कर्षांवर परिणाम होऊ शकतो.

प्रकरण रचना

प्रकरण पहिले : प्रस्तावना

प्रकरण दुसरे : संशोधन साहित्याचा आढावा

प्रकरण तिसरे : भारतीय बँकिंग क्षेत्राची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी

प्रकरण चौथे : निरूपयोगी मालमत्ता व्यवस्थापन एक सैद्धांतिक दृष्टिकोन

प्रकरण पाचवे : भारतीय बँकिग क्षेत्रातील एन. पी. ए., निवडक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांच्या कामगिरीवर अनुत्पादित मालमत्तेचा प्रभाव - विश्लेषण

प्रकरण सहावे : एन.पी.ए. संकल्पना, एन.पी.ए. ची कारणे, परिणाम आणि व्यवस्थापन वसुली आणि सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांची कामगिरी.

प्रकरण सातवे : सारांश, निष्कर्ष आणि शिफारशी

संशोधक

शिंदे श्रीनिवास पंढरीनाथ

एम. कॉम., सेट

मार्गदर्शक

डॉ. बालाजी वि. डाकोरे

एम. कॉम., पीएच. डी.,

प्राध्यापक, (वाणिज्य विभाग)

आर्टस, कॉमर्स आणि सायंस, कॉलेज शंकर नगर

ता. बिलोली जि. नांदेड